
Зоран ТРИПКОВИЋ

ГИМНАСТИКА, ТЕЛЕСНО И ВОЈНО ВЕЖБАЊЕ У ВАЉЕВСКОЈ ГИМНАЗИЈИ (1870–1914)

У школском систему Србије током XIX века гимнастика или телесно вежбање, једно време телесно и војно вежбање, постепено, уз велике отпоре и неразумевање, крчили су себи пут у наставне планове и програме основних и средњих школа. Гимнастика као значајна потреба у укупном развоју младих нараштаја трпела је последице тадашњих политичких и друштвених прилика у младој држави која се ослобађала од вековног турског ропства. Предавачи и наставници били су углавном учитељи или војна лица, официри које је гимнастика посебно занимала. До 1868. у основним школама у Србији телесног вежбања било је ту и тамо захваљујући приватној иницијативи, али се схватао значај тог предмета. Министарство просвете једном наредбом је 1868. ставило у дужност учитељима да у школама недељно три до четири часа „упражњавају и телесно вежбање”. Прво званично упутство за телесно вежбање издато је 10. децембра те године. Војено учење и гимнастика у средње школе Србије уведено је 15. септембра 1853. Било је, изгледа, кратког века, јер све до почетка 1863. школске власти нису биле заинтересоване за телесно вежбање. Када је Министарство просвете и црквених дела 1863. донело Закон о устројству гимназија у Србији, телесно вежбање добија законску обавезу и практичну примену.

Поводом 120 година постојања Гимназије у Ваљеву покушаћемо, на основу расположиве грађе, да сазнамо колико је гимнастика (телесно вежбање) била заступљена у настави. Нећемо се бавити стручним садржајем програма предмета, нити како је текао час наставе гимнастике. Занимаће нас ко су били предавачи, каквим справама и реквизитима су располагали, како су се гимназијалци са својим наставницима укључивали у организоване витешке – спортске активности које су се рађале у Ваљеву крајем прошлог и почетком овог века. Предмет наше пажње биће период од настанка Гимназијске реалке, са свега два разреда, од 23. новембра 1870. године, па до лета 1914. године, почетка првог светског рата, када је у Ваљеву полагана прва велика матура.

Ђура Козарац био је оснивач приватне реалчице, која је живела само школске 1869/70. године и претходила отварању државне дворазредне Гимназијске реалке у 1870. години, није имала у програму гимнастику, као ни Гимназијска реалка после ње. Међутим, према неким изворима, у ове две школе у 1869/70. години и 1870/71. години гимнастику је предавао Коста Укропина, генералштабни мајор.¹ Нису пронађени подаци да ли од 1871. године до 1874. године има гимнастике у настави Реалке, али је у ваљевској Основној школи било. И једна и друга налазиле су се у истој згра-

¹ Зборник за историју физичке културе Србије, бр. 2–3, Београд 1967/68, стр. 40.

ди (сада је ту Народни музеј) изграђеној 1870. године, када је и предата на употребу. Милан Ђ. Милићевић, секретар Министарства просвете, 14. августа 1873. године предложио је да се похвали и унапреди у вишу класу Димитрије Илић, учитељ из Ваљева. Овај учитељ завршио је Учитељску школу у Сомбору. Три године је имао одличне успехе „и у гимнастици и васпитном делу и заслужује ванредно призрење”.² У Ваљеву основна школа постоји, са краћим прекидима, од 1808. године. Петар Предраговић, учитељ гимнастике и писац првог штампаног уџбеника гимнастике у Србији – „Кратка упутства за предавање гимнастике у основним школама”, издатог 1872. године, желео је да дође у Ваљево 1868. године, вероватно у основну школу. Тражио је од министра просвете да га из села Бељине у космајском срезу премести у београдску терзијску школу или у Ваљево, али његовој молби није удовољено.³

Од школске 1874/75. године ваљевска Гимназијска реалка прераста у полугимназију са три разреда. Број предмета је порастао на 12 у наставном плану, а међу њима је први пут и телесно вежбање, са два часа недељно у сваком разреду. За све предмете позната су имена наставника, сем за телесно вежбање. Када је у јануару 1876. године у Ваљево дошао из Београда професор Милан Максимовић, веома способан, вредан и енергичан човек, (потписивао се као заступник директора), Гимназија те године добија „Школу за телесно вежбање” и школску башту.⁴

Максимовић је акцију за опремање школе гимнастичким справама започео 23. марта 1876. године. Тог дана се обратио министру просвете обавештавајући га да у школи није било ни једне справе за гимнастичка вежбања и да је започео прикупљање прилога од грађана који су се већ одазвали „својим разноврсним прилозима”. Општински одбор Ваљева на својој седници је донео одлуку да за набавку нужних справа за гимнастику поклони осам дуката цесарских. Министарство просвете и црквених дела Србије се у два наврата, преко страна „Српских новина” у Београду, захваљивало дародавцима за „Школу гимнастике” у Ваљеву: Г. Клаудију Прикелмајеру, апотекару ваљевском, који је овдашњој Гимназији поклонио справа у вредности од пет дуката цесарских, а затим г. Радовану Лазићу, трговцу из Ваљева, који је поклонио два дуката цесарска за набавку потребних справа за телесно вежбање.⁵

Помоћ у постављању гимнастичких справа у школском дворишту, (простор између садашњих зграда Народног музеја и Гимназије), пружили су и војници. Претпоставља се да је у то време војно лице држало ученицима часове гимнастике. Због свега овога, војне власти у Ваљеву молиле су управу Гимназије да дозволи вежбање војницима стајаће војске у „Школи гимнастике”. Директор Максимовић је одобрио, јер је од Општине добио обећање да ће она на вежбалишту поправити све оно што сами ученици или публика оштете. У вези са захтевом војске, директор школе је тражио и сагласност од министра просвете и црквених дела Србије. Негативан одговор министра стигао је 13. априла 1876: не одобрава се вежбање војницима на гимнастичким справама школе јер „те справе нису удешене за одрасле људе него за децу и долазећи тамо чешће, правио би се неред”. Добијање „Школе за телесно вежбање” или „Школе гимнастике”, како су је још зва-

² Никодије Трујић, Физичка култура у Школама Србије у деветнаестом веку, Београд, 1976, стр. 83.

³ Зборник за историју физичке културе Србије, бр. 4–5, Београд, 1968, стр. 55.

⁴ Д. Недељковић и М. Трипковић, Сто година Ваљевске гимназије, Ваљево, 1970, стр. 19 и 23.

⁵ Радован Лазић трговац и дугогодишњи председник ваљевске Општине завештао је 1884. 10.000 динара за формирање „Књижевног фонда Радован Лазић” из којег су се награђивале књиге корисне за народ (Сто година ваљевске гимназије, стр. 35).

ли, Ваљево је стекло услове овим првим савременим објектом и справама за почетак организованог бављења спортом. Зато се, с правом, може сматрати 1876. као година у којој је у овој средини започела ера друштвеног и организованог спорта, или витештва, како се тада говорило.

Српско-турски рат 1876–1878. прекинуо је започете активности на спортском пољу у Гимназији. Када се Максимовић вратио из рата, затекао је веома оштећене гимнастичке справе, које су остале без надзора. Погодио је учитеља школе да чува справе, али министар просвете није одобрио да школа из свог буџета плаћа чувара, него је препоручио да то чини ваљевска општина.

Када је 15. августа 1878. за директора Ниже гимназије у Ваљево уместо Милана Максимовића дошао Милош Давидовић из Београда, гимнастичке справе је више користила војска него школа. То је регулисано уз сагласност директора, на предлог команданта IV артиљеријског пука у Ваљеву, а што су одобрили министри војске и просвете Србије. Справе су потом уступане војсци на коришћење, јер оне „стоје без употребе пошто школа није имала учитеља гимнастике”. На почетку школске 1879/80. године за предавача гимнастике одређен је из IV артиљеријског пука поднаредник Матија Ненадовић који је овај посао обављао бесплатно. Касније је тражио да му се одреди плата. Новац у буџету Министарства просвете за ово место није био предвиђен, а министар је 18. марта 1880. обавестио управу школе: „... За сада се телесно вежбање неће предавати у ваљевској нижој гимназији, док се не нађе нарочито спремно лице за учитеља те вештине”.⁶ Као што се види, Министарство просвете одлучивало је ко ће бити предавач гимнастике, одређивало му и обезбеђивало плату, бринуло о начину коришћења школских гимнастичких справа и чак се питало да ли ће послужитељ у школи добијати или не посебну надокнаду за чување гимнастичких справа.

Гимнастика је и даље, вероватно због свега тога, била запостављена. То потврђује и део извештаја Милоша Давидовића, директора Ниже ваљевске гимназије, за школску 1879/80. годину: „За певање и музику и гимнастику професорски савет држи да би било крајње време да се те вештине у нашим гимназијама одомаће. Наш народ је познат да има талента и воље за овакве вештине...”⁷

После паузе од годину дана Ваљевска гимназија добила је учитеља гимнастике. Из Крагујевца је 19. августа 1881. премештен Ахило Калман. У школској 1881/82. години у новом наставном плану било је 19 предмета. Гимнастика и војно вежбање заступљени су са по два часа недељно у сва четири разреда. Калман је, изгледа, само краће време предавао гимнастику, а затим радио као наставник немачког, познавања човека и српског језика. У слободном времену неуморно је играо шах са многима, као и књижевником чика–Љубом Ненадовићем, који је донео први шах у Ваљево.⁸

Ратна искуства Србије из 1876. и 1877, недовољан број војног старешинског кадра, ранији покушаји за увођењем војног вежбања уз телесно у школама, добијали су све више истомишљеника за реализацију ове идеје.

ОвOME су ишла у прилог искуства других земаља, на пример, Пруске, Швајцарске, САД, Мађарске, у којима су војна вежбања ученика постојала од раније. Новим законом о гимназијама, од 19. марта 1881, у Србији је уведен обавезни, предмет телесно и војно вежбање. Министар просвете Стојан Новаковић, расписом од 8. априла те године, тражио је мишљење од школских колектива о новом предмету и броју часова. Наставни савет

⁶ Никодије Трујић, Физичка култура у школама Србије у деветнаестом веку, Београд, 1976, стр. 393–397.

⁷ Просветни гласник, Београд, 1881, стр. 330.

⁸ Јеротије Вујић, Први шахисти у Ваљеву – Велики незванични меч, Напред, Ваљево, бр. 1271, од 1. јуна 1973.

Гимназије у Ваљеву предлагао је тада да се за нови предмет одвоје по два часа недељно у свим разредима. За спровођење програма наставе ангажован је искључиво одабрани официрски и подофицирски кадар.⁹ Елементима војног васпитања била је прожета настава телесног васпитања и у основним школама.

Никола Миловановић, пешадијски поручник, био је први наставник телесног и војног вежбања у Нижој гимназији у Ваљеву, а његов помоћник Милентије Михајловић, наредник. Постављени су 28. августа 1882. Директор школе Миленко Обрадовић обавестио је Министарство просвете да Нижа гимназија у Ваљеву нема никаквих гимнастичких справа, сем две гвоздене гривне без конопаца и 25 гвоздених шипки. Предавач Миловановић је тражио да се набаве најнужније справе. Крајем октобра 1882, Општински суд је наложио да школа о трошку Општине набави справе, јер је Општина очигледно избегавала ту обавезу. Вежбаоница је комплетирана тек 1. септембра 1883. Опет су настајали проблеми са предавачима који нису одсуствовали због обавеза у Ваљевском гарнизону. Гарнизон у то време није био велики и због тога су им умањивана примања. О свему овоме детаљно се пише у извештају Миленка Обрадовића, директора ваљевске Ниже гимназије, од 10. јуна 1883.¹⁰ Миловановић је изостајао са наставе и у 1884, па је 13. септембра, на интервенцију директора Обрадовића, за предавача постављен поручник Милан Јовин, а за помоћника наредник Светозар Савић. Помоћници су пре Савића, а после Михајловића, још били Јанићије Бирчанин и Аксентије Сретеновић, коњички наредник и писар. Милан Јовин је држао наставу телесног и војног вежбања у сва четири разреда. Од 6. маја 1886, сем предавача поставља се и надзорник наставе телесног и војног вежбања. Од тога дана у Ваљеву ову дужност обавља мајор Павле Јуришић Штурм.¹¹ Предавачи су те године били Радомир Матић, потпоручник, а помоћник Павле Павловић, наредник. На почетку школске 1886/87. године за надзорника телесног и војног вежбања постављен је, уместо Штурма, Вукоман Арачић, капетан I класе. Петар Глогић, резервни официр, био је предавач у 1887. и 1888, а Љубомир Ристић 1889. и Филип Поповић, оба два потпоручници, у последњој години постојања овог предмета у основним школама и гимназијама Србије – 1890, када је укинут.¹²

Треба рећи да су војна лица као предавачи у Гимназији имали иста права као и редовни професори и били одговорни за успех ученика у војним знањима у гимнастици. Оцене из телесног и војног вежбања нису се рачунале при преласку ученика у виши разред.

Телесно и војно вежбање укинуто је 1890. „због уштеде у војном буџету”, али је настава, без довољно справа и реквизита, по концепцији, обиму и начину извођења имала елементе војничког дрила, па је била и велики промашај у тадашњем образовном систему Србије. То се може закључити из извештаја Миленка Обрадовића, директора Гимназије у Ваљеву и надзорника основних школа у ваљевском округу, упућеног министру просвете

⁹ Војвода Живојин Мишић, тада поручник, био је од 1882. до 1884. први предавач телесног и војног вежбања у београдској Нижој гимназији, сада Трећој београдској гимназији. Његов помоћник био је Петар Глогић, касније предавач (1887. и 1888) у Нижој гимназији у Ваљеву.

¹⁰ Просветни гласник, Београд, 1883, стр. 778.

¹¹ Павле Јуришић Штурм (1848–1922), у то време у Ваљеву био командант Шестог активног пука Дринске дивизије. Касније се прославио у српско-бугарском и првом светском рату. Стигао је до чина генерала, био командант Дринске и Дунавске дивизије, а од 1908. до 1917. први ађутант краља Петра I Карађорђевића.

¹² Имена предавача и њихових помоћника су за период 1882–1890. објављена у Шематизмима Кнежевине Србије, већ навођеном раду Никодија Трујића „Физичка култура у школама Србије у деветнаестом веку”, стр. 581–583 код др. Бранка Перуничкића „Град Ваљево и његово управно подручје 1815–1915, Ваљево, 1973, стр. 1039.

и цркве српске 15. јула 1884: „Телесно и војно вежбање прво не предаје се свуда потпуно што на највише места нема никаквих гимнастичких справа (мисли се на основне школе – примедба З. Т.), а друго слабо се предаје због неодређености програма, јер се не зна шта је ни колико је оно у програму: „Нешто из војног вежбања”. Но где је рађено макар што редовно ту је више такта и дисциплине.”¹³

Гашењем телесног и војног вежбања држава Србија од 1890, па до краја XIX, века, изгледа, није била заинтересована за гимнастику у школској настави, Спортских активности у Ваљевоу, на другој страни, има све више. Формирана је 1880. Стрељачка дружина, а 1885. одржане су прве коњичке трке 12. септембра на Крушицима код Ваљева, чије активности су углавном развијали припадници војске. У 1885. постојало је Ваљевско велосипедско друштво, чији су гости, на други дан Духова, били велосипедисти из Београда, поздрављени од младих Ваљеваца. „Коло јахача Кнез Михаило” основано је за округ ваљевски у лето 1893, а већ у јесен те године Коло је имало, поред мушкараца, учлањених 29 госпођа и 36 госпођица. У Ваљевској гимназији, која је од 1894. са шест разреда добила ранг Више гимназије, међу 272 ученика налази се и 21 девојчица и ниједна није била међу госпођицама, чланицама „Кола јахача Кнез Михаило”. У наставном програму било је 12 предмета, без гимнастике.¹⁴

Новим Законом о средњим школама, усвојен 14. јула 1898, ваљевска Гимназија је поново сведена на четвороразредну. На основу овог закона прописан је нови наставни план гимназије у којем је 14 предмета и тако ће остати све до првог светског рата. У њему нема гимнастике. Међутим, посебну новину представљало је организовање тзв. ђачких игара, према једном упутству Министарства из те године. Сваки разредни старешина организовао је игре један час недељно „онако како то зна и уме”. На програму су биле народне игре: лоптање, скакање, трчање (пешачење, како се тада звало), бацање камена с рамена, воденица, трула колиба, ланац и друго. За модерне игре (тенис, крикет) недостајале су справе. Игре су извођене у школском дворишту или на другим згодним местима у градској околини, парку Пећина.

Иако наставним планом није било предвиђено, у 1898. поново је посвећивана знатна пажња тзв. војном вежбању у оквиру гимнастике. Ученици су били организовани у Ђачку чету, са водовима и десетинама, у којој су савладали сва четна престојавања, борбу у нападу и одбрани, парадни марш и друго. Ђачка чета је могла да маршира преко сто метара у развијеном фронту и да не поквари равнање. Грађани су били одушевљени вештином Ђачке чете, па су јој неки од њих поклонили књиге.¹⁵

Живко Романовић, суплент, предавач земљописа, историје и латинског предавао је у школској 1899/900. години и гимнастику у сва четири разреда Гимназије. Због немања подесних гимнастичких справа, ученике је и даље поучавао у телесним и војним вежбањима, као што је радио и претходне године. Романовић је 1900/901. школске године предавао гимнастику, јер школа преко Министарства, иако је тражила, није добила наставника. И ове године су организоване ђачке игре.¹⁶ У 1901. Живко Романовић је организовао и екскурзије ученика у околини града, често сва четири разреда. Дужина марширања износила је 20 километара. Марширало се, са

¹³ Др. Бранко Перуничкић, Град Ваљево и његово управно подручје 1815–1915, Ваљево, 1973, стр. 1009.

¹⁴ Оцене ученика ваљевске гимназије за 1894/5 школску год., Ваљево, 1895.

¹⁵ Д. Недељковић и М. Трипковић, Сто година Ваљевске гимназије, Ваљево, 1970, стр. 56.

¹⁶ Ваљевска гимназија, Годишњи извештај у школској години 1900–1901, Ваљево, 1901.

дужим и краћим одморима, од 6 ујутру до 6 увече. У тој години, када су ваљевски гимназијалци ишли пешице на Повлен, у Београду је формирано Планинарско друштво Србије чији су чланови, са академиком Јованом Жујовићем, један од првих излета Београђана приредили до Повлена.

Ове излете младих Ваљеваца, који су и касније настављени, а често имали и научни садржај, не само спортски, најлепше илуструје један занимљив цитат из 1923: „... Ваљевска Гимназија је чинила 1901 излет на Повлен, 1902 ишла по Подрињу и ужичком округу, 1903 чинила интересантан излет на Дивчибаре и Маљен, две наше панораме које се никад не заборављају, 1907 путовала по округу, вршила једну многодневну, врло научну екскурзију чак до Студенице, по крушевачком и крагујевачком округу, а 1909 путовала и по нашем данашњем Приморју. Излет на Медведник 1911 већ је прави планински спорт”¹⁷ Овај излет на Медведник вероватно су извеле две чете извидника и планинки, „Лабуд” и „Царић”, основане 1911 у Гимназији, а четовођа им је био Драгољуб Петровић, суплент Гимназије.

Новина у животу и раду школе било је установљење школске здравствене службе. Школски лекар имао је задатак да у почетку и на крају школске године прегледа све ученике. Др Мих. Цвијетић је, тако, у објављеном извештају за 1900/901. написао да су сви ученици здрави, добро развијени и да је калемљење било успешно. Дао је и табеларни преглед мерења 173 ученика у висини и обиму, извршених у септембру 1900. и мају 1901. године.

(фото снимак табеле из Годишњег извештаја
Гимназије 1900/1901. са 47. стране)

Уз ову табелу дао је боју коже, косе и очију свих 173 ученика. За 72 ученика написао је од којих су болести лечени у току године. Ови извештаји, знатно обимнији, као 1912, оцењивали су стање здравља са добар, осредњи и слаб, затим број прегледа ученика који су одсуствовали са часова због болести и слично.

Током 1902. и 1903. у Гимназији у Ваљеву поново није било у програму гимнастике, већ су се, као и претходних година, упражњавале ђачке игре у којима је највише атлетике. И у годишњим школским извештајима од 1903. па до 1908. нема помена гимнастике. Једино је из тога периода познато да је 1903. у Ваљевској девојачкој школи учитељица гимнастике била Стана С. Нешићева, а од 1904/905. у ваљевској Вишој женској школи недељно је предавала девет часова гимнастике Јулка Протић, учитељица у пензији.

Незаинтересованост за гимнастику нарочито је испољена приликом градње садашње зграде Гимназије. Када је завршена 1906, са много учионица и сала, ниједна од њих није била предвиђена за гимнастику.

После I свесловенског и соколског слета 1901. у Прагу, на којем је учествовало и неколико официра из Ваљева, у вароши је порастао интерес за вежбање и гимнастику. Ти официри су држали приватне часове за грађанство. Као круна свега, 1906. оснива се „Ваљевско витешко гимнастичко друштво Душан Силни”. Најагилнији чланови друштва, млади официри школовани у иностранству, организују у Ваљеву прве званичне пешачке – атлетске трке у Србији 1906. и 1907. године. на другим тркама 1907. године од Ваљева до Беле стене и назад, сем за старије, биле су и три мање трке за децу до 11, од 11 до 15 и од 15 до 17 година у којима су учествовали и ученици Гимназије. Тада се у Ваљеву зачала идеја олимпизма, која ће потом захватити целу Србију.¹⁸

¹⁷ А. Стаиојевић, Планина и спорт, Београд, издање Српског планинарског друштва, Београд, 1923.

¹⁸ З. Трипковић, Ваљево – српска олимпија, Напред, Ваљево, бр. 1847, 15. јун 1985.

Београдски лист „Мали журнал” пише почетком октобра 1908. о „витештву ваљевске омладине” и истиче да се велики број гимназијалаца уписао у Ваљевско витешко друштво „Душан Силни”. Друштво постаје масовно и веома организовано. Приређују се јавни часови у Ваљеву, одлази у Лазаревац, Уб, Обреновац. Остао је запамћен спектакуларни јавни час на Пећини у Ваљеву на Видовдан 1914, пред сам почетак првог светског рата.¹⁹

Од школске 1908/909. у програм Ваљевске гимназије враћа се гимнастика у редовну наставу. Учитељ је Милан Чолић, који 1910. има 14, а 1911. године 16 часова недељно. Прву фудбалску лопту донео је у Ваљево ученик трећег разреда, Јеврем Митровић који је 1909. дошао из Београда.²⁰ Фудбалска лопта је 1910. коришћена приликом организовања екскурзија по околини Ваљева: „1а и 1б ишли су 28. маја 1910. године по подне од 3 до 6 часова са г. Ђорђем Цветковићем, суплентом и Миланом Чолићем, уч. гимнастике на Крушик ради показивања биља и биљних цветова и ради играња фудбала. III и 1б разред ишли су од 9 до 11 часова на Пећину са г. Сретеном Вукосављевићем, проф. и Миланом Чолићем, уч. гимнастике ради држања часа немачког језика и играња фудбала.”²¹ То су уједно биле прве демонстрације играња фудбала у Ваљеву. Терени су били на Крушику и Пећини.

Настави телесног вежбања од 1911. посвећује се посебна пажња. Министар просвете и црквених дела Љуба Јовановић доставља у октобру те године директорима основна правила и упутство за наставу телесног вежбања у средњим школама. Инсистира се на осавременавању наставе, јер је шаблонска гимнастика преживела своје дане, не задовољава, осуђена је као штетна. Тражи се додир и споразум са Савезом српских сокола „Душан Силни”. Цео терет гимнастичке наставе не сме и не може пасти на самог гимнастичара – поручује министар Јовановић. У Ваљевској гимназији, до јуна 1914, када је први пут полагана велика матура, гимнастику су још предавали Рудолф Кошка, привремен учитељ гимнастике и Јосип Јерас, привремени учитељ гимнастике, када је недељно било по 24 часа овог предмета.

Гимнастика заузима све важније место у животу ваљевске Гимназије. Збирка за овај предмет из године у годину се обогаћује. Тако је и 1909/10. „приновљена са седам справа, 110 буздована, прибором за фудбал и тенис”, а у 1912. „приновљена је са 350 ситних справа...”²² Гимнастичке вештине гимназијалаца виђене су и ван школског дворишта. На прослави светог Саве 27. јануара 1912, као и на концерту 27. маја те године у програму су се налазиле и гимнастичке вежбе које је припремио учитељ Крста Тачевић. С обзиром да су се часови гимнастике одвијали под ведрим небом Ваљево је изразило спремност да се исправи грешка приликом градње нове зграде гимназије. Почетком октобра 1911. Скупштина Округа ваљевског унела је у буџет за идућу годину 10.000 динара за подизање гимнастичке вежбаонице у Ваљевској гимназији. Вежбаоница ће се подићи на гимназијском земљишту.²³

Све ове активности и планове осујетила су немирна времена која су дошла, а поготову први светски рат.

¹⁹ Споменица о тридесетогодишњем раду Соколског друштва Ваљево, Ваљево, 1936, стр. 12. и 13.

²⁰ Зоран Трипковић, Прва фудбалска лопта у Ваљеву, Напред, Ваљево, 1057–1058, 25. април 1969.

²¹ Ваљевска гимназија, Извештај о раду и успеху 1909/1910. год., Ваљево, 1910, стр. 24.

²² Летопис Гимназије у Ваљеву.

²³ Ваљевска Окружна скупштина, Штампa, Београд, 11. октобар 1911.

Summary

GYMNASTICS, PHYSICAL AND MILITARY TRAINING IN THE GRAMMAR SCHOOL OF VALJEVO (1870-1914)

Gymnastics or physical training in the Grammar school of Valjevo has not been always present in regular classes. The first teacher was Kosta Ukrapina, a general-staff major. Industrious manager Milan Maksimović has bought some gymnastic apparatus with the help of the community and citizens of Valjevo and established „School for physical training” in 1876. so that this year is considered as the beginning of the organized sports life in Valjevo. The apparatus were used by both pupils and soldiers who helped in the construction of the playground.

Like many European countries from 1882. to 1890. Srbija included physical and military training as a subject in primary and secondary schools. In that period this subject has been taught in the Grammar school of Valjevo by the officers of the Serbian army. Physical and military training in Serbia was cancelled in 1890. because it had proved to be a failure in the educational system. There has been an interruption in physical training until 1898. when the Law of secondary schools included organizing of pupils games with the elements of folk and modern games. It was also organized at the beginning of this century. The pupils of the Grammar school in Valjevo were the first ones in Serbia to go in for mountain climbing at the beginning of this century and they organized the companies of scouts and mountaineers.

Special attention to the gymnastics as a school subject in the Grammar school in Valjevo has been paid since 1908. The old-fashioned stereotype gymnastics gave up its place to the modern one. Pupils took part in the School society. Football was played in Valjevo just in this school in 1910. The school collection was enlarged all the time by new equipment but the World War I stopped all activities.